VERKSAMHETSOMRÅDE SPECIALSKOLA
DE TVÅSPRÅKIGA SPECIALSKOLORNA FÖR ELEVER
SOM ÄR DÖVA ELLER HAR HÖRSELNEDSÄTTNING

Språkplan för Specialpedagogiska skolmyndigheten

Beslutad och träder i kraft den 18 mars 2024. Utvärderas senast den 30 juni 2029.
Upphör att gälla den 31 december 2029.
Ersätter tidigare gällande språkplan 1 STY-2017/167.
Beslutsfattare: Niklas Anderberg, Verksamhetsområdeschef Specialskola.
Dokumentansvarig chef: Enhetschef Skolutvecklingsenheten.

Dnr: 1 STY-2023/756

Innehåll

1. Inledning 3

1.1 Språk – en mänsklig rättighet 4

1.2 Skolans språk- och kunskapsutvecklande uppdrag 4

1.3 SPSM:s principer för det språkutvecklande arbetet 5

2. Tvåspråkig undervisning i teckenspråkig miljö 6

2.1 Språklagen 7

2.2 Teckenspråkig miljö 7

3. Mål 8

3.1 All undervisning är språkligt tillgänglig för alla elever. 9

3.2 All interaktion sker i tillgängliga, trygga och positiva miljöer. 10

3.3 Alla elever känner sig delaktiga i kommunikationen och möts med respekt. 10

3.4 All undervisande eller elevnära personal har kunskap om och tillämpar språkutvecklande arbetssätt relaterat till kunskapsinnehåll. 10

3.5 Skolorna verkar för två språk och två kulturer vilket innebär att varje skola har språkliga och kulturella förebilder i båda språken. 11

3.6 Varje skola har dialog kring tvåspråkighet. 11

4. Referenser 12

1. Inledning

Denna handlingsplan utgår ifrån skollagen (2010:800) och läroplanen för specialskolan (Lspec22). Syftet med språkplanen är att säkerställa elevernas rätt till tvåspråkig undervisning i teckenspråkig miljö. Se även Intern föreskrift för tvåspråkighet vid specialskolan, 1 STY-2020/387, som innehåller regler som ska följas. Läs gärna mer på intranätet och ta till exempel del av tillhörande filmer.

Språkplanen gäller Specialpedagogiska skolmyndighetens, SPSM:s, regionala specialskolor Birgittaskolan, Kristinaskolan, Manillaskolan, Vänerskolan och Östervångskolan som har elever som är döva eller som har hörselnedsättning. Den gäller också Åsbackaskolan som har elever som är döva eller som har hörselnedsättning i kombination med intellektuell funktionsnedsättning.

Språkplanen gäller all verksamhet inom specialskolan: förskoleklass, skola, fritidshem, boende och elevhälsa. När det fortsättningsvis i texten står skolan eller skolverksamheten menas all verksamhet som nämns ovan.

Inledningen av språkplanen innehåller riktlinjer för språk och kommunikation. Därefter beskrivs tvåspråkig undervisning i teckenspråkig miljö. Sist i språkplanen finns de mål som skolorna ska uppnå. Skolorna redovisar lärdomar och eventuella effekter av sitt språkutvecklande arbete med utgångspunkt i språkplanen inom sitt systematiska kvalitetsarbete.

1.1 Språk – en mänsklig rättighet

När barnrättsperspektivet lyfts är det viktigt att betona att barn med funktionsnedsättning är rättighetsbärare enligt barnkonventionen och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, funktionsrättskonventionen.

Enligt funktionsrättskonventionen ingår rätten till språk i rätten till utbildning. Staten ska underlätta inlärning av olika språk och kommunikationsformer som teckenspråk och punktskrift och främja kamratstöd och mentorskap. Barn med funktionsnedsättning ska få stöd att utveckla sin kulturella och språkliga identitet och den ska erkännas. Till exempel har barn som är döva eller som har hörselnedsättning rätt till dövsamhällets språkliga identitet och dövas kultur. Utbildning ska anpassas till varje elev och ges på ett språk och i miljöer som maximerar kunskapsutveckling och social utveckling. Det gäller personer, särskilt barn, som är döva eller som har hörselnedsättning eller personer med synskada eller dövblindhet (Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, artikel 24).

Barn som är döva eller som har hörselnedsättning har rätt till språk enligt barnkonventionens artikel 30. I artikeln betonas att ett barn som tillhör en språklig minoritet inte ska förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk. Denna rätt till sitt eget kulturliv och sitt eget språk i det svenska teckenspråket och dövas kultur kopplas med funktionsrättskonventionens artikel 30. Där beskrivs att personer med funktionsnedsättning ska ha rätt, på lika villkor som andra, till erkännande av och stöd för sin särskilda kulturella och språkliga identitet, däribland teckenspråk och dövas kultur (Barnkonventionen, artikel 30 och Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, artikel 30).

1.2 Skolans språk- och kunskapsutvecklande uppdrag

Enligt skolans demokratiska uppdrag har alla elever rätt till en likvärdig utbildning där alla ska förstå och kunna uttrycka sin mening.

I specialskolans kunskapsuppdrag ligger ansvaret att ge eleverna

> *”förutsättningar att utveckla sådana språkkunskaper att de kan avläsa och uttrycka tankar och idéer på svenskt teckenspråk samt använda [teckenspråks]tolk” (Lspec22, s. 11).*

Språket är lärandets viktigaste verktyg. För att erövra skolans kunskapsinnehåll måste eleverna utveckla språk. Det betyder att känna igen, tolka, förstå och kommunicera allt fler språkliga

mönster. Att göra kopplingen mellan språkliga mönster och innehållet i skolämnena är en av skolans viktigaste uppgifter.

1.3 SPSM:s principer för det språkutvecklande arbetet

För att eleverna ska nå kriterierna för bedömning av kunskaper eller betygskriterierna i läroplaner och kursplaner, har SPSM följande principer för sitt språkutvecklande arbete:

- Alla elever måste få möjlighet att utveckla den kommunikationsförmåga och läs- och skrivkunnighet som krävs för att utvecklas optimalt kognitivt, socialt och emotionellt utifrån sin egen förmåga.
- Goda resultat i skolan förutsätter en utvecklad förmåga att kunna läsa, tolka och förstå text. Det innebär att
  - alla lärare måste undervisa om läsförståelse
  - alla lärare måste tydliggöra hur betydelser i text skapas genom olika språkliga mönster beroende på textens ämne och syfte.
- Språk utvecklas effektivast i sammanhang där ämnenas innehåll står i centrum.
- Språkutveckling främjas av att undervisningen utmanar eleverna kognitivt och samtidigt ger tillräcklig ledning.

2. Tvåspråkig undervisning i teckenspråkig miljö

I Läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall, Lspec22, anges följande i första kapitlet:

> *Strävan ska vara att skapa de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling. För döva och hörselskadade elever innebär detta en språkmiljö som ger förutsättningar att möta och använda sig av både teckenspråk och svenska i skolans alla sammanhang" (Lspec22, s 12).*

I våra tvåspråkiga specialskolor är svenskt teckenspråk och svenska likvärdiga språk. Svenskt teckenspråk är det nationella teckenspråket i Sverige. Det är ett visuellt-gestuellt språk som inte har något skriftspråk. Svenska är huvudspråk i Sverige och finns i två olika former, som talspråk och som skriftspråk. Teckenspråk, talspråk och skriftspråk är exempel på olika modaliteter, olika uttryckssätt. För elever som är döva eller har hörselnedsättning kan språkutvecklingen beskrivas som multimodal. Det innebär att olika uttryckssätt samverkar (Allard & Wedin, 2013). Alla olika språk som en flerspråkig person har tillgång till är en samlad resurs. Begrepp kan lånas från ett språk till ett annat och anpassas till olika situationer. Att växelverka mellan språken på ett dynamiskt sätt kallas transspråkande (Lindahl, 2015).

Skolverksamheten på de tvåspråkiga specialskolorna ska organiseras så att den gynnar elevernas tvåspråkiga utveckling i svenskt teckenspråk och svenska. Svenskt teckenspråk och skriven svenska är gemensamma språk för alla elever på skolorna. Det innebär att varje lärare ansvarar för att eleverna utvecklar svenskt teckenspråk, läsförståelse och skrivkompetenser inom sitt ämne.

I språkämnena svenska, engelska och moderna språk kan elever, som har förutsättningar att ta till sig kunskap via talat språk, få ämnesundervisning via talat språk (Lspec22).

2.1 Språklagen

I språklagen har svenskt teckenspråk motsvarande ställning som de nationella minoritetsspråken (2009:600).

Paragraf 9 i Språklagen säger att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket. Paragraf 14 säger att var och en som är bosatt i Sverige ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. I samma paragraf står det att

> *”den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig och använda det svenska teckenspråket” (Språklagen, 2009:600).*

Enligt språklagen ska alltså det svenska teckenspråket skyddas och främjas. Det innebär bland annat att barn som är döva eller har hörselnedsättning har rätt att få lära sig svenskt teckenspråk och att använda det i skolan.

2.2 Teckenspråkig miljö

En teckenspråkig miljö är en miljö där teckenspråk används. Ett gemensamt språk är en förutsättning för att kunna vara delaktig i kommunikationen. Inom SPSM:s tvåspråkiga specialskolor för elever som är döva eller som har hörselnedsättning behöver eleverna kunna se och följa dialoger mellan andra elever, mellan vuxna och mellan elever och vuxna. På det sättet utvecklas språket, social kompetens och kunskap om omvärlden. Känslan av att vara delaktig förstärks i en miljö där alla kan kommunicera och bli förstådda på svenskt teckenspråk.

I en teckenspråkig miljö är den teckenspråkiga kulturen ständigt närvarande. Vuxna med teckenspråk som förstaspråk är därför viktiga förebilder både språkligt och kulturellt. Även kamrater är viktiga språkliga förebilder.

3. Mål

Den tvåspråkiga specialskolan för elever som är döva eller som har hörselnedsättning har i uppdrag att arbeta med tvåspråkighet mot följande sex övergripande mål:

- All undervisning är språkligt tillgänglig för alla elever.
- All interaktion sker i tillgängliga, trygga och positiva miljöer.
- Alla elever känner sig delaktiga i kommunikationen och möts med respekt.
- All undervisande eller elevnära personal har kunskap om och tillämpar språkutvecklande arbetssätt relaterat till kunskapsinnehåll.
- Skolorna verkar för två språk och två kulturer vilket innebär att varje skola har språkliga och kulturella förebilder i båda språken.
- Varje skola har dialog kring tvåspråkighet.

Rektor är ytterst ansvarig men samtliga medarbetare ansvarar för att bidra till att skolan når målen i språkplanen. Under varje mål nedan finns en beskrivning av vad målet innebär.

3.1 All undervisning är språkligt tillgänglig för alla elever.

Lärare och elevhälsoteamet samarbetar för att säkerställa att eleverna kan ta till sig kunskap som är relevant för årskursen och ämnena.

När elever med olika språkliga möjligheter att ta till sig kunskap undervisas tillsammans, är det gemensamma språket svenskt teckenspråk. De elever som ännu inte behärskar svenskt teckenspråk får, under tiden de lär sig språket, stöd för att undervisningen ska vara tillgänglig.

Skolan gör det möjligt för eleverna att lära sig och utveckla svenskt teckenspråk för att tillägna sig kunskap i skolans alla ämnen. Skolans kunskapsuppdrag är att utveckla elevernas förmåga att använda svenskt teckenspråk på ett rikt och nyanserat sätt i skolans alla ämnen (Lspec22). Det innebär att utvecklingen av svenskt teckenspråk och kunskaperna i ämnet sker parallellt. Utveckling av språket är nödvändigt för att kunskapsinhämtning i ämnet ska vara möjligt.

Skolan gör det möjligt för eleverna att lära sig och utveckla svenskt skriftspråk i skolans alla ämnen. Svenskt teckenspråk och talad svenska skiljer sig från skriftspråket. Därför behöver kopplingen mellan de texter som används i skolan och svenskt teckenspråk eller talad svenska göras tydlig av läraren.

Skolan gör det möjligt för eleverna att, utifrån sina individuella förutsättningar, utveckla talade språk i språkundervisningen. Undervisning på talat språk grundas på skolans kunskapsuppdrag och ges i förhållande till elevernas individuella förutsättningar. Elever som har förutsättningar att ta till sig kunskaper via talat språk erbjuds detta i svenska, engelska och moderna språk.

3.2 All interaktion sker i tillgängliga, trygga och positiva miljöer.

När det gäller tvåspråkighet innebär det

- en *språkmiljö* som präglas av respekt och omtanke. Alla medarbetare på skolan ansvarar för att ingen elev känner sig kränkt eller utanför på grund av sitt språk. På exempelvis raster, i matsalen och på boendet används det språk som gör att alla närvarande kan delta, vilket betyder att svenskt teckenspråk oftast används. För att elever som ännu inte behärskar svenskt teckenspråk ska vara delaktiga i språkmiljön ska de få stöd under tiden de lär sig språket.
- en *teckenspråksmiljö* där eleverna får se svenskt teckenspråk i olika sammanhang och samtal. Utöver undervisning finns teckenspråkiga samtal mellan elever, mellan personal och mellan elever och personal. En sådan teckenspråksmiljö ger eleven möjlighet att utveckla sitt teckenspråk och därmed även sitt lärande.
- en *visuell miljö* som stödjer de krav som tvåspråkigheten ställer. Det innebär exempelvis en möblering som gör att alla ser varandras ansikten, goda ljusförhållanden och att visuella och digitala arbetsverktyg används.
- en *auditiv miljö* där lokalerna har anpassad ljudmiljö, ändamålsenlig akustik, möbler som är valda med hänsyn till akustisk tillgänglighet och vid behov lämplig hörteknik.

3.3 Alla elever känner sig delaktiga i kommunikationen och möts med respekt.

All personal arbetar aktivt för att alla elever ska ha förutsättningar att uppleva kommunikativ delaktighet under hela skoldagen och i all skolverksamhet. Skolan har hög medvetenhet om delaktighetens betydelse för elevernas hälsa och lärande.

3.4 All undervisande eller elevnära personal har kunskap om och tillämpar språkutvecklande arbetssätt relaterat till kunskapsinnehåll.

Alla lärare undervisar språkutvecklande i båda språken i ett sammanhang där ämnenas innehåll står i centrum.

Ansvarig chef ansvarar för att all personal introduceras i språkplanen och den interna föreskriften för tvåspråkighet och får kunskap och stöd att följa den.

3.5 Skolorna verkar för två språk och två kulturer vilket innebär att varje skola har språkliga och kulturella förebilder i båda språken.

Skolan strävar efter att eleverna möter en jämn fördelning mellan personal som har svenskt teckenspråk som förstaspråk och personal som har talad svenska som förstaspråk.

Personal med olika förstaspråk som arbetar tillsammans bidrar med både språk och kultur och är förebilder för eleverna. Skolans språk är svenskt teckenspråk och svenska. Andra språk och kulturer är en tillgång i verksamheten.

Skolan ska vara en social och kulturell mötesplats. Därför arbetar skolan aktivt med att synliggöra de båda språkens kulturer genom olika aktiviteter inom utbildningen.

3.6 Varje skola har dialog kring tvåspråkighet.

Ansvarig chef säkerställer att all personal på skolan deltar i dialoger om tvåspråkighet, svenskt teckenspråk och svenska. Samtliga yrkeskategorier i skolan ser till att bevaka tvåspråkigheten inom sina områden. Kring tvåspråkighet, ur ett demokratiskt perspektiv, finns ett tydligt samarbete med skolans elever och deras vårdnadshavare.

Skolans tvåspråkiga uppdrag tas upp i möten som ledningsgruppsmöten, arbetsplatsträffar, elevrådsmöten, husmöten och föräldraråd. På varje skola finns personal som samarbetar i SPSM:s nätverk för tvåspråkighet. Nätverket leds av SPSM:s samordnare för tvåspråkighet. Syftet är att stärka likvärdigheten mellan specialskolorna och vara en kanal mellan samordnaren och skolorna.

4. Referenser

Allard, K., & Wedin, Å. (2013). Skrift i teckenspråkiga miljöer. I C. Hedman & Å. Wedin (Red). Flerspråkighet, litteracitet och multimodalitet s. 201–229. Lund: Studentlitteratur.

Barnkonventionen (2018). Konventionen om barnets rättigheter (svenska). https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnets-rattigheter/konventionen-om-barnets-rattigheter-svenska-2018.pdf

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2009). https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionshinder-a4-webboptimerad.pdf

Lindahl, C. (2015). *Tecken av betydelse. En studie om dialog i ett multimodalt, teckenspråkigt tvåspråkigt NO-klassrum* (Doctoral thesis, Stockholm Department of Mathematics and Science Education, 11). Malmö: Holmbergs. http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A844591&dswid=5002

Lspec22 (2022). *Läroplan* för specialskolan *samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall 2022*. Skolverket. Stockholm: Fritzes.

Skollagen (2010:800). http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Språklagen (2009:600). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600/